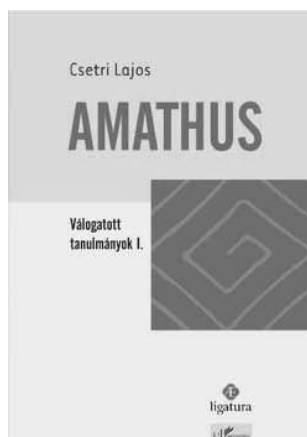

Csetri Lajos megújuló jelenléte

CSETRI LAJOS: AMATHUS (VÁLOGATOTT TANULMÁNYOK I–II.)

L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2007
260 oldal, 2200 Ft

Az *Amathus* címen kiadott, szép kiállítású, kétkötetes tanulmánygyűjtemény Csetri Lajos életművének posztumusz összefoglalása két, életében megjelent monográfiája mellett. A Zentai Mária és Szajbély Mihály által összeállított válogatás világosan áttekinthető rendben mutatja be Csetri Lajos munkásságának fő vonulatait. Az első kötetben a nyelvkérdéssel, a nyelvújítással és Kazinczyval kapcsolatos tanulmányok kaptak helyet, míg a másodikban két fő szövegcsoporthoz, a műelemzések és az eszmetörténeti jellegűnek tekinthető írásokhoz. A Függelékben (ahogy a szerkesztők megjegyzik: életrajz helyett) az a Csetri Lajossal halála előtt egy évvel készült beszélgetés szerepel, amelyben részletesen szól életének sorsfordulatairól. A kötetet mutatók egészítik ki, s megemlítendő, hogy a tanulmányok jegyzetapparátusai is kiegészültek (Dávid Péter munkájának köszönhetően) a tanulmányok megírása óta megjelent kritikai kiadások és a felhasznált idegen nyelvű művek újabb elkészült fordításainak könyvészeti adataival. A sajtó alá rendezés egésze gondos és alapos, jólesően állapítható meg, hogy a „szegedi iskola” méltóképpen adta közre a „mester” hagyatékát (ahogy az egyébként nyilván várható is volt).

Mintegy harminc év termését reprezentálják a tanulmányok, az 1960-as évek legvégétől az 1990-es évek legvégéig. Ilyenkor óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy ez a hosszú időintervallum vajon mennyire hagyta rajta bélyegét a tanulmányokon. Mennyire írják felül a szövegek egymást, s mennyi az érvényességük újabb tíz év elteltével? Egybeolvasva a két kötetet, azt a jó harminc évnyi távlatot, szinte meglepő, hogy a kétségtelenül észrevehető változások mellett is milyen alapvető szemléleti egység jellemzi Csetri Lajos munkáit. Nem valamiféle elvont elméleti keret következetes érvényesítésére kell gondolkodnunk, hanem a kérdésselvetések és a válaszkeresés eredetiségére és mélységére. Ahogy az európai irodalom és gondolkodás tágas horizontjával összekötötte irodalmunk különféle jelenségeit és szövegeit, ahogy a különféle elméleti megfontolásokkal szembesülve kiformálta a saját útját. Munkái egészét jellemzi ugyanis az az alapállás, amelyet mintegy mellékesen fogalmazott meg kritikátörténeti monográfiája egy helyén:

„Egy tudományos munka csak két eljárás mód között válogathat tárgyának megítélésében, ha történeti vagy irodalomtörténeti témát dolgoz fel: vagy elfogadja a saját korában adott tudományban uralkodó irányzatok valamelyikének szemléletét [...] vagy, számításba

véve saját kora tudományos divatjainak változandóságát, s némi szkepszissel fogadva eredményeiket, inkább arra törekszik, hogy a vizsgált kor jelenségeit saját koruk korszerűségi mércéjén igyekezzék lemérni és minősíteni, amennyire lehetséges, historizáló objektivitással, egyúttal azonban beleérző és értő hermeneutikával próbálja feltárni logikáját és összefüggésrendszerét. Jómagam nem kötelezem le magam egyik módszer mellett sem, de bevallom, hogy ez utóbbi számomra a legrokonszenvesebb, s ezért, amennyire lehet, első-sorban ezzel szeretnék élni.” (*Egység és különbözőség?* Bp. 1990., 115.)

A tanulmányok egységesen a 18–19. század tágan vett fordulójára esnek, ezen az időszakon csak a két Vörösmarty-verselemzés esik kívül. Jól látható sűrűsödési pontot képez a tanulmányok sorában a két monográfia tárgyköre: Berzsényi, valamint a nyelvkérdés. Mind a két kötet szövegcsoportjai között találunk ezekhez a témákhoz kötődő dolgozatokat. Csetri Lajos Berzsényi-kötete (*Nem sokaság hanem lélek*, Bp. 1986) az 1808-as ciklus vizsgálatára vállalkozott, s ebből kiindulva alapvetően átrajzolta a költői portrét. Ez azért volt különös jelentőségű, mert nyilvánvalóvá tette a fejlődéstörténeti pályakép tarthatatlanságát azáltal, hogy megmutatta a kritikai kiadásban és a sajtó alá rendező monográfiájában található időrend fikció voltát. A jelen kötetben újraközölt tanulmányok és elemzések jól mutatják a koncepció formálódásának fázisait is. Tíz évvel monográfiája megjelenése előtt még a Merényi-féle kronologizálásra hivatkozik egyetértően Amathus-elemzésében (II. 98.), miközben azonban már ott található a Berzsényi-életmű egyik kulcsversének tartott költeményről kialakított koncepciójának sok vonása is, amelyek jórészt átkerültek a monográfia vonatkozó fejezetébe.

Még alaposabban vizsgálható e formálódási folyamat a nyelvkérdést és Kazinczy szerepét vizsgáló tanulmányok sorában. Jól látszanak a hangsúlyok áthelyeződései, amelyek persze időnként a tanulmányok sajátos céljából is következnek. Eltérő okokból, de külön is kiemelnék e tanulmányok közül kettőt. A *Kazinczy nyelvújításának német vonatkozásai* című azért érdemel megkülönböztetett figyelmet, mert most először olvasható magyar nyelven. Ez ugyanis eredetileg németül készült és jelent meg (1987-ben), a hagyatékban azonban megvolt a magyar változat is. A viszonylag terjedelmes tanulmány a kritikátörténeti monográfia formálódásának végső szakaszához köthető, összefoglalja annak számos fő tézisét a nyelvújításra és Kazinczy szerepére nézve, a német irodalom és eszmetörténet összefüggéseibe ágyazottan. Elemzései korrigálják az irodalomtudomány kazinczyánus elfogultságait, kimutatván, hogy nyelvszemlélete a korszerű és avult elemek sajátos elegyként értelmezhető, hogy ortológus és neológus fogalompárja nem fogadható el a haladás és maradiság analogonjaként, hogy újítási törekvései egy viszonylag merev és hierarchizált retorikai-poétikai rendszert nyilvánítanak meg.

A másik tanulmány, amit kiemelnék, *A magyar nyelvújítás kora irodalomszemléletének nyelvfilozófiai alapjairól* című, szinte kismonográfia méretű dolgozat, amely először a nagyjelentőségű 1974-es *Irodalom és felvilágosodás* kötetben jelent meg. Ez volt az első igazi „nagy dobás” Csetri Lajos részéről e témakörben, hatása a kritikátörténeti monográfiát jóval megelőzően kibontakozott a szakirodalomban. Ugyanakkor nem csak a későbbi koncepció megalapozását láthatjuk ebben. A gondolatmenet távlatai által sok más belátás megfogalmazódott itt, amelyek kiaknázása ma is aktuális lehet. Különösen ilyenek tekinthetjük a különböző európai nyelvfilozófiai áramlatok elkülönítését, amely rész nem is tud teljes mértékben szervülni a dolgozat magyar vonatkozású második feléhez. E tanul-

mány újraolvasása ékesen bizonyítja, hogy a későbbi eredmények tükrében sem haszontalan a korábbi gondolati stációk lenyomataival való szembesülés. Mindezt a tanulmánykötet egészére érvényes tanulságként is megfogalmazhatjuk.

Csetri Lajos most lenne nyolcvanéves. Már hét éve nincs közöttünk. Tanulmányainak válogatott gyűjteménye azonban megújítja szellemi jelenlétét a szakmai közvéleményben, annak tágabb köreibben is.

Debreczeni Attila

